IRFAN
AKADEMIYASI
ILM · TA'LIM · TARAQQIYOT

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILM, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA INNOVATSIYALAR
UCHUN YANGI IMKONIYATLAR

NOYABR

TOSHKENT
O'ZBEKISTON

NAJMIDDIN KUBRO VA KUBROVIYA TARIQATINING MA'NAVIY MEROSI: TARIXIY-FALSAFIY TAHLIL

Otaboyeva Mohidil Toxtanazarovna
Namangan davlat pedagogika universiteti
MTM-AU-25 guruh talabasi
Ilmiy rahbar: Zaynobiddinova Naimaxon

https://doi.org/10.5281/zenodo.24431893

Annotatsiya. Maqolada XII–XIII asrlarda yashab ijod etgan buyuk mutafakkir, kubroviya tariqatining asoschisi Najmiddin Kubroning hayoti, ilmiy-ma'naviy faoliyati va ta'limoti tarixiy-falsafiy jihatdan tahlil qilingan. Allomaning "Favoih ul-jamol va favotih ul-jalol", "Al-usul al-ashara" kabi asarlaridagi inson ruhiy kamoloti, nafs tarbiyasi va axloqiy poklanish haqidagi qarashlari yoritilgan. Shuningdek, kubroviya tariqatining tarqalishi va uning ma'naviy merosining bugungi jamiyat uchun ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Najmiddin Kubro, kubroviya, tasavvuf, tariqat, ma'naviy meros, nafs tarbiyasi, komil inson, Xorazm.

Аннотация. В статье с историко-философской точки зрения анализируются жизнь, духовная деятельность и учение Наджмаддина Кубра – основателя суфийского братства кубравия. Рассматриваются его взгляды на духовное совершенствование человека, а также значение духовного наследия кубравии для современного общества.

Ключевые слова: Наджмаддин Кубра, кубравия, суфизм, тарикат, духовное наследие, совершенный человек, Хорезм.

Abstract. The article provides a historical and philosophical analysis of the life, spiritual activity and teachings of Najm al-Din Kubra, the founder of the Kubrawiyya Sufi order. It examines his views on the spiritual perfection of the human being and reveals the significance of the spiritual heritage of the Kubrawiyya for modern society.

Keywords: Najm al-Din Kubra, Kubrawiyya, Sufism, tariqa, spiritual heritage, perfect man, Khorezm.

Kirish. O'rta Osiyo xalqlarining ma'naviy merosida tasavvuf ta'limoti alohida o'rin egallaydi. Yassaviya, kubroviya va naqshbandiya kabi tariqatlar asrlar davomida

xalqimizning axloqiy qarashlari, tarbiya an'analari va badiiy madaniyatiga chuqur ta'sir ko'rsatgan. Ular orasida Xorazm zaminida vujudga kelgan kubroviya tariqati falsafiy chuqurligi va ruhiy tajribani tizimli tahlil qilishi bilan ajralib turadi.

Tariqat asoschisi Najmiddin Kubro (1145–1221) nafaqat yirik mutasavvuf olim, balki o'z yurti uchun jonini fido qilgan vatanparvar shaxs sifatida ham tarixda qolgan. Uning "Shayxi valiytarosh", ya'ni "avliyolar yetishtiruvchi shayx" degan laqabi ko'plab buyuk shogirdlar tarbiyalaganidan dalolat beradi.

Mustaqillik yillarida tasavvuf merosini xolis o'rganishga keng imkoniyatlar yaratildi. N. Komilov, I. Haqqul kabi olimlar kubroviya ta'limotini tadqiq etib, uning ma'naviy-axloqiy mohiyatini ochib berdilar. Bugungi kunda, yoshlarni ma'naviy tahdidlardan himoya qilish dolzarb bo'lib turgan bir paytda, ajdodlarimizning ma'rifiy merosiga murojaat qilish yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Maqolaning maqsadi – Najmiddin Kubro ta'limotining asosiy g'oyalarini tarixiy-falsafiy jihatdan tahlil qilish va kubroviya merosining zamonaviy jamiyat uchun ahamiyatini ko'rsatishdan iborat. Tadqiqotda tarixiylik, qiyosiy-falsafiy tahlil va germenevtik usullardan foydalanildi.

Asosiy qism

1. Najmiddin Kubroning hayoti va faoliyati. Najmiddin Kubroning to'liq ismi Abul Jannob Ahmad ibn Umar al-Xivaqiy bo'lib, u 1145-yilda Xivada tug'ilgan. Yoshligidan ilmga chanqoq bo'lgan alloma Xorazm, Nishopur, Hamadon, Isfahon, Makka va Misrda hadis, fiqh va tasavvuf ilmlarini o'rgangan. Misrda u mashhur shayx Ro'zbehon al-Vazzon al-Misriy, keyinchalik Ammor Yosir al-Bidlisiy va Ismoil Qasriy kabi ustozlar qo'lida tarbiya olgan.

Manbalarga ko'ra, "Kubro" laqabi "at-tommat ul-kubro" ("ulkan ofat") iborasining qisqartmasi bo'lib, u yoshligida ilmiy bahslarda raqiblarini mag'lub etgani uchun shunday atalgan. Ustozining ko'rsatmasi bilan Xorazmga qaytgan Najmiddin Kubro Urganchda o'z xonaqohini ochib, kubroviya tariqatiga asos soladi.

1221-yilda mo'g'ul qo'shinlari Urganchni qamal qilganda, Chingizxon shayxga va uning shogirdlariga shaharni tark etish imkonini bergan. Biroq Najmiddin Kubro o'z yurtini,

xalqini tashlab ketishni rad etib, shahar himoyachilari safida qahramonlarcha halok bo'ladi. Uning bu jasorati asrlar davomida vatanparvarlik va sadoqat timsoli bo'lib kelmoqda. Allomaning maqbarasi Ko'hna Urganchda joylashgan.

2. Asarlari. Najmiddin Kubro asarlarini asosan arab tilida yozgan. Ularning eng mashhurlari quyidagilar:

- "Favoih ul-jamol va favotih ul-jalol" ("Jamol bo'ylari va jalol fotihalari") – so'fiyning ruhiy tajribalari, ko'rinishlar va nurlar haqidagi asosiy asari;
- "Al-usul al-ashara" ("O'n asl") – tariqatning o'n asosiy qoidasi bayon etilgan risola;
- "Risolat ul-xoif al-hoim min lavmat il-loim" ("Malomatchining malomatidan qo'rqib, sarson bo'lganlar haqida risola") – murid odobi va ruhiy holatlar haqidagi asar.

Bu asarlar keyingi davr tasavvuf adabiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan. Xususan, "Favoih ul-jamol" asarini nemis sharqshunosi F. Mayer 1957-yilda ilmiy-tanqidiy matn asosida nashr ettirgan.

3. Kubroviya ta'limotining falsafiy asoslari. Kubroviya ta'limotining markazida inson ruhiy kamoloti masalasi turadi. Najmiddin Kubroning fikricha, inson tabiatida nafs, qalb va ruh mavjud bo'lib, solikning vazifasi nafsni tarbiyalash orqali qalbni poklash va ruhni yuksaltirishdan iborat.

"Al-usul al-ashara" risolasida alloma solik amal qilishi lozim bo'lgan o'n asosiy tamoyilni belgilaydi: tavba, zuhd, tavakkul, qanoat, uzlat, zikr, tavajjuh, sabr, muroqaba va rizo. Bu tamoyillar insonni gunohdan poklanish, dunyo moliga hirs qo'ymaslik, Allohga suyanish, bor narsaga shukr qilish, o'z-o'zini nazorat qilish va taqdirga rozi bo'lishga undaydi. Ularning ko'pchiligi umuminsoniy axloqiy qadriyatlar bilan hamohangdir.

Kubroviya ta'limotining o'ziga xos jihatlaridan biri – ruhiy holatlarni nurlar va ranglar orqali tasvirlashdir. Najmiddin Kubro solik ruhiy yuksalish jarayonida turli rangdagi nurlarni ko'rishini va har bir rang uning qalbi qaysi bosqichda ekanini bildirishini yozadi. Tadqiqotchilar fikricha, bu ruhiy tajribani tizimli tahlil qilishga qaratilgan dastlabki urinishlardan biridir. Shu bilan birga, alloma shayx – murshidning rahbarligini muhim deb bilgan. Uning fikricha, murid ruhiy yo'lda tajribali ustozning ko'rsatmasiz adashib qolishi mumkin.

4. Shogirdlari va tariqatning tarqalishi. Najmiddin Kubro ko'plab mashhur shogirdlar tarbiyalagan. Ular orasida Majdiddin Bag'dodiy, Sa'diddin Hamaviy, Sayfiddin Boharziy, Najmiddin Doya Roziy va Raziyuddin Ali Lolo kabi allomalar bor. Sayfiddin Boharziy Buxoroda kubroviya tariqatini keng yoydi, Najmiddin Doya esa "Mirsod ul-ibod" asarida ustozi ta'limotini rivojlantirdi.

Shogirdlar faoliyati tufayli kubroviya tariqati Movarounnahr, Xuroson, Eron, Kichik Osiyo, Hindiston va Xitoygacha tarqaldi. Keyingi asrlarda undan bir qancha tarmoqlar ajralib chiqdi. Kubroviya g'oyalari Jaloliddin Rumiy, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar ijodida ham o'z aksini topgan.

5. Kubroviya merosining zamonaviy ahamiyati. Najmiddin Kubro merosi bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan. Uning nafs tarbiyasi, qanoat, sabr va o'z-o'zini nazorat qilish haqidagi g'oyalari iste'molchilik kayfiyati kuchaygan zamonaviy jamiyatda ma'naviy muvozanatni saqlashga yordam beradi.

Allomaning hayot yo'li yoshlarda vatanparvarlik, ilmga muhabbat va sadoqat fazilatlarini tarbiyalashda ibratli namunadir. Kubroviya ta'limotidagi insonparvarlik va bag'rikenglik g'oyalari esa diniy ekstremizmga qarshi "ma'rifat orqali kurash" tamoyilining tarixiy-ma'naviy asosi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shu bois Najmiddin Kubro merosini ta'lim tizimida, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda keng targ'ib qilish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

O'tkazilgan tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

1. Najmiddin Kubro O'rta asrlar tasavvuf tafakkurining yirik namoyandasi bo'lib, u asos solgan kubroviya tariqati Xorazm zaminidan butun islom olamiga tarqalgan.
2. Kubroviya ta'limotining markazida inson ruhiy kamoloti, nafs tarbiyasi va axloqiy poklanish g'oyalari turadi. "Al-usul al-ashara"da bayon etilgan o'n tamoyil umuminsoniy axloqiy qadriyatlar bilan hamohangdir.
3. Ruhiy holatlarni nurlar va ranglar orqali tizimli tasvirlash kubroviya ta'limotining o'ziga xos falsafiy jihati hisoblanadi.
4. Allomaning ilmiy merosi va vatan himoyasidagi jasorati bugungi yoshlarni ma'naviy barkamol, vatanparvar va bag'rikeng shaxslar etib tarbiyalashda muhim manba bo'lib

xizmat qiladi.

Kelgusida Najmiddin Kubro asarlarini o'zbek tiliga to'liq tarjima qilish, ularni ilmiy izohlar bilan nashr etish va ta'lim jarayoniga kengroq joriy etish dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Komilov N. Tasavvuf. Birinchi kitob. – Toshkent: Yozuvchi, 1996.
3. Haqqul I. Kamol et kasbkim... – Toshkent: Cho'lpon, 1991.
4. Najmiddin Kubro. Tasavvufiy hayot / tarjimon M. Hasaniy. – Toshkent: Movarounnahr, 2004.
5. Meier F. Die Fawa'ih al-ğamal wa-fawatiḥ al-ğalal des Nağm ad-din al-Kubra. – Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1957.
6. Schimmel A. Mystical Dimensions of Islam. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975.
7. Algar H. Kubra, Shaykh Abu'l-Djannab Ahmad // The Encyclopaedia of Islam. New Edition. Vol. V. – Leiden: Brill, 1986.
8. Trimingham J.S. The Sufi Orders in Islam. – Oxford: Clarendon Press, 1971.